

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Politieke opvattingen en politiek gedrag in internationale crisissituaties

Siccama, J.G.

Citation

Siccama, J. G. (1977). Boekbespreking van: Politieke opvattingen en politiek gedrag in internationale crisissituaties. *Acta Politica*, 12: 1977(4), 562-565. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451823>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451823>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

H. W. Tromp, *Politieke opvattingen en politiek gedrag in internationale crisis-situaties: Verslag van een simulatie-experiment*, Groningen (diss.), 1976, 118 p + bijlagen, z.p.

Als fundamentele eis voor een alternatief voor 'de bewapeningspolitiek' heeft Tromp eens 'het afbreken van het geloof in geweld' genoemd.¹

Voor het bereiken van deze politieke doelstelling verwacht hij veel van 'de vredeswetenschap':

'Als het om vrijwel onuitgesproken vooronderstellingen gaat, zijn er ten minste twee te noemen waarvan je kan vermoeden dat ze in de vredeswetenschap betwist worden en in de traditionele benadering niet:

1. *De onvermijdelijkheid van geweldgebruik tussen mensen;*
2. *De onmogelijkheid alle conflicten op te lossen'.²*

Als dan bovendien nog in de vierde stelling bij dit proefschrift wordt opgevoerd dat 'de belangrijkste problemen binnen het paradigma van de traditionele leer der internationale betrekkingen onoplosbaar zijn' verwacht je een polemologische verhandeling waarin alternatieven voor 'de bewapeningspolitiek' een ruime kans krijgen.

Ook om andere redenen — de schrijver pleegt zijn niet geringe publicitaire en wetenschappelijke aspiraties niet onder stoelen of banken te steken en de verschijning van een polemologisch proefschrift is in Nederland op zichzelf genomen al een zeldzame gebeurtenis — had ik nogal hooggestemde verwachtingen van Tromp's dissertatie.

Helaas heb ik de indruk dat mijn teleurstelling bij de lezing van dit boekje niet uitsluitend aan deze te hoog gespannen verwachtingen kan worden toegeschreven. Weliswaar begint de schrijver zijn voorwoord met de verzekering dat 'de probleemstelling van het onderzoek waarover wordt gerapporteerd, is voortgekomen uit de centrale plaats die in het vredes- en conflictonderzoek aan het begrip 'geweld' wordt toegekend' (p. 5) en put hij zich in het eerste hoofdstuk uit in herhalingen van het van hem bekende standpunt dat de rond 1968 geïnstitutionaliseerde polemologie nu eindelijk haar underdog-positie heeft verlaten en 'een fundamentele kritiek op de (officiële) vredespolitiek (dus de afschrikingsstrategie, en de dominantie-relaties met de derde wereld)' (p. 13) mogelijk maakt. Maar ook dan al wordt, ondanks de uitgebreide citaten over de mogelijke keuzes in onderzoeksprioriteiten en onderzoeksproblemen (detailonderzoek of veelomvattende theorievorming; maatschappelijke of wetenschappelijke relevantie?) de bescheiden opzet van Tromp's eigen onderzoek zichtbaar.

Kort samengevat lijkt zijn onderzoek (geschetst in de hoofdstukken 2 en 3) op het volgende neer te komen. Aan ongeveer 1200 scholieren en studenten is een pacifisme/militarisme (PM) schaal afgenomen (p. 47). De hoogst en laagst scorenden op deze schaal (396 in getal) werd vervolgens verzocht een schaal voor 'politieke cognitieve complexiteit' (PCC) in te vullen (p. 47-48).

Min of meer gelijktijdig met het verzamelen van de PCC-scores werden er een aantal groepen voor simulatie-experimenten geformeerd (p. 49). Deze selectie vond plaats uit scholieren en studenten die op een toevallige dag de vragen kregen voorgelegd. Hiervan werden de meest extreem scorenden uitgenodigd om deel te nemen aan het simulatie-experiment (p. 67).

Hierdoor werden personen geselecteerd die in de op die toevallige dag ondervraag-

de groep extreem (pacifistisch of militaristisch) scoorden, maar dit in de populatie als geheel niet deden (p. 49, 67). Omdat er te weinig proefpersonen beschikbaar waren werd daarna een beroep gedaan op weer andere studenten en scholieren van wie eveneens een aantal PCC- en PM-scores werd verzameld (p. 49, p. 67).

In totaal werden binnen een periode van vier maanden (sept.-dec. 1971) met 26 groepjes van elk vier personen (104 dus in totaal, waar bleef de rest?) experimenten uitgevoerd (p. 68). Deze groepen waren homogeen van samenstelling: 5 bestonden uit proefpersonen met een lage pacifisme- en een lage complexiteitsscore (Militaristisch Simpelen: MS), 6 uit Militaristisch-Complexe personen (MC), 9 uit Pasifistisch Simpelen (PS) en 6 uit Pacifistisch Complexen (PC). In het gehanteerde simulatiemodel, dat voortbouwt op in 1969 door Boskma en Tromp en in 1974 door Boskma en Van der Meer ontwikkelde modellen — die op zichzelf weer een versie zijn van het INS model³ —, speelde de subgroep als regering van het land West-Divisië. Tegen dit land werd vervolgens een vantevoren opgesteld scenario door twee andere landen, namelijk Oritië en het daaraan geallieerde, maar in het 10de van de 15 'speeljaren' door Oritië bezette Oost-Divisië, een 'dreigpolitiek' gevoerd. Ook het vierde en laatste land in het scenario, het als 'bondgenootschappelijk' voor West-Divisië omschreven Zarpathië, voert zijn bewapening op. (i.t.t. het gestelde op p. 61 lijkt mij dit gedrag van een bondgenoot echter geenszins onverdeeld getuigen van een 'dreigpolitiek' t.a.v. het experimenteerland West-Divisië).

Met de resultaten van deze spelen wil de auteur vijf hypothesen toetsen: A. De deelnemers percepiëren de in de tijd opgevoerde dreiging ook inderdaad als zodanig; B. Militaristen geven meer uit aan defensie dan pacifisten; C. Pacifistisch complexen besteden meer aan defensie dan pacifistisch simpelen; D. Bij toenemende dreiging nemen de defensieuitgaven toe; E. Bij toenemende dreiging neemt de hoeveelheid informatie die men over het vijandelijk bondgenootschap aanvraagt af.

De eerste drie hypothesen acht de schrijver op grond van zijn toetsingsresultaten bevestigd. Hypothese D vindt hij ook bevredigend getoetst, met uitzondering van de categorie pacifistisch simpelen, die hun defensieuitgaven verlagen. Hypothese E wordt niet bevestigd.

Ofschoon ik in het voorgaande heb getracht het onderzoek zo getrouw mogelijk weer te geven is het mij niet gelukt zelfs al in deze beschrijving kritiek op de ondoorzichtigheid en oncontroleerbaarheid van het onderzoek te laten doorsijpelen. Over de manipulaties met de aantallen ondervraagden, de exacte structuur van het simulatiemodel en de uitkomsten per subgroep komt men het fijne niet aan de weet, terwijl dat voor een juist oordeel toch onontbeerlijk is en er op verspreide plaatsen en in de bijlagen ook nogal wat woorden aan deze onderwerpen worden vuil gemaakt. De verwarring wordt soms ook in de hand gewerkt door de presentatie van de gegevens: zo klopt de nummering van de tabellen en figuren op de blz. 84-94 lang niet altijd met de toelichting ('verkennd onderzoek') op de blz. 79-83. Voorts wekken niet toegelichte veranderingen in het woordgebruik onnodige irritatie: hypothese A heet op p. 44 nog toetsingsvoorwaarde, bij hypothese D wordt de correlatie tussen tijdsverloop en defensie-uitgaven gemeten i.p.v. die tussen gepercepieerde dreiging en defensie-uitgaven (p. 77), perceptie van een 'toegenomen dreiging' (op zichzelf al gelijk gesteld aan de 'crisisituatie' wordt op p. 61 en 73 ook nog gelijk gesteld aan 'negatieve beoordeling van de internationale situatie', etc.

Hinderlijk voor de begrijpelijkheid is ook dat de waarden van sommige afhankelijke variabelen (hoeveelheid geheimgehouden informatie, de intenties van de regeringsverklaringen, de uitgaande communicatie) uitgebreid worden gepresenteerd, hoe-

wel ze in de tekst weinig aandacht krijgen (misschien omdat de resultaten geen eenduidige conclusies toelaten?) en ze in de geformuleerde hypothesen zelfs helemaal niet vóórkomen.

Mijn andere kritiekpunten betreffen achtereenvolgens enkele algemene theoretische en internationaal politieke kwesties. Ter wille van het ruimtebeslag vat ik ze puntsgewijze samen.

1. Algemeen theoretisch

1.1 Validiteit

In het voorwoord verzekert de auteur ons dat de validiteit van het gehanteerde simulatiemodel geen onderzoeksthema is. Het lijkt dan ook flauw veel nadruk te leggen op het nogal omstreden antwoord op de vraag wat gezegd kan worden over de waarde van het spelen van zo'n spelletje voor gedrag dat individuen in een werkelijke internationale besluitvormingssituatie aan de dag leggen.⁴ Toch noopt de schrijver ons ertoe dit vraagpunt naar voren te halen. Zo spreekt hij in de probleemstelling (bv. p. 22) over de invloed van politieke opvattingen op het politieke gedrag en acht hij de resultaten van het spel een 'validering van de gebruikte pacifisme/militarisme schaal' (p. 97). Enige kwalificatie — voornamelijk m.b.t. de externe validiteit van het simulatiemodel — en nadere toelichting is wel het minste wat men hier had mogen verwachten.

1.2 Perceptie

Voor de politieke opvattingen uit zijn probleemstelling gebruikt Tromp ook de omschrijving 'de variabele 'attitude''. De operationalisatie van deze variabele zoekt hij in de pacifisme-militarisme schaal. Om te kunnen verklaren dat ook pacifisten aan defensie doen introduceert hij als tweede onafhankelijke variabele de politieke cognitieve complexiteit: i.t.t. de pacifistisch simpelen zouden de pacifistisch complexen zich wél een defensie-inspanning getroosten.

Hoewel ook andere formuleringen worden gebruikt (bv. het effect van PM is bij hoge complexiteit geringer, p. 44), koppelt de auteur deze tweede variabele geheel aan het begrip 'perceptie' (op p. 27 noemt hij het zelfs een interveniërende variabele). Het is mij niet duidelijk waarom deze tweede variabele niet óók de attitude meet — zij het dat de verklarende werking geringer is — en waarom de schrijver het moeilijk houdbare onderscheid tussen 'situatie' en 'perceptie van de situatie' nodig heeft. Zowel de posities op de PM-schaal als die op de PCC-schaal zijn immers persoonlijkheidskenmerken. Bovendien wordt de perceptie van de situatie natuurlijk in hoge mate bepaald door die situatie zelf. Met zijn erkenning dat de dreiging in een crisissituatie bv. de PCC kan verlagen (p. 42, p. 102) lijkt de auteur dit ook zelf te bevestigen.

1.3 Analyseniveaus

Tromp zegt zich bezig te houden met de invloed van kenmerken van de individuele persoonlijkheid (PM en PCC) op het gedrag in crises. Zijn studie heeft dus eerst en vooral een psychologisch karakter. In feite presenteert hij zijn onderzoeksresultaten echter óf als gemiddelde van de waarden in een subgroep van vier personen óf als gemiddelde van de waarden per nog omvangrijker categorie (MS, MC, PS en PC). Duidelijk is dat de auteur hier de fout maakt uit kenmerken van grotere eenheden kenmerken van de samenstellende delen af te leiden (de zgn. 'fallacy of division'). Bij dit bezwaar — dat nog begrijpelijk is als men de noodzaak onder ogen ziet dat het

simulatiemodel door subgroepen van vier personen gespeeld dient te worden — wreekt zich temeer de onoverzichtelijke manier waarop de selectie van proefpersonen tot stand is gekomen. Zo blijft het onduidelijk waarom de correlatie tussen PM- en PCC-schaal niet hoger kan liggen dan de op p. 50 gerapporteerde 'bovenschatter' 0.07.

2. Internationaal-politiek

2.1 Allianties

In hoofdstuk 3 stelt Tromp aan het simulatiemodel de eis dat dit gekenmerkt moet worden door een '(latente) dreiging die rechtstreeks voortvloeide uit de structuur van het internationale systeem (...)'. Naar zijn mening voldoet zijn vierlandenmodel (2 supermachten en een verdeelde derde grote mogendheid) aan deze eis. De hiervoor aanwezige redenen zoekt de auteur in de instabiliteit die een verandering van het oorspronkelijk bipolaire stelsel tot gevolg zou hebben: bij hereniging ontstaat een voor de supermachten bedreigend tripolair systeem en opnemng van een herenigd Divisië in de invloedssfeer van één supermacht is voor de andere supermacht onaanvaardbaar. Gezien deze alliantiepolitieke oriëntatie als bron van de dreiging is het opvallend dat de spelers geen of nauwelijks gelegenheid krijgen dit alliantie-instrument (toch één van de geijkte middelen in de traditionele theorie om het machtsevenwicht te herstellen) aan te wenden om de kunstmatig opgevoerde bedreiging van hun land te doen verminderen.

2.2 Dreiging met geweldgebruik

Bij uitsluiting van het alliantie-instrument blijft voor Tromp als enig mogelijk tegen spel tegen de toegenomen dreiging kennelijk een verhoging van de defensie-uitgaven over. Terwijl bij de veroorzaking van de toenemende bedreiging van het experimentele land West-Divisië nog andere factoren dan een verhoging van de militaire uitgaven een rol spelen (bezetting van Oost-Divisië; economische crisis in Zarpathië), kan de regering van West-Divisië namelijk volgens het scenario eigenlijk alleen maar reageren door een verhoging van de militaire uitgaven. Naar mijn indruk wordt hiermee het in crises veel belangrijker *dreigen met het inzetten van het reeds aanwezige militaire apparaat* (in onderscheid met het opbouwen van dat apparaat) ten onrechte buiten de analyse gehouden. Geweld en dreiging met geweld lijken mij kenmerkend voor internationale crises. Militaire uitgaven lijken mij echter een slechte maatregel voor het meten van zulk potentieel of actueel geweldgebruik in conflicten.

2.3 Zelfs als we deze beperkingen aanvaardden vraag ik mij af of Tromp met de wél verzamelde gegevens niet méér had kunnen doen. Zijn materiaal laat bv. heel goed een analyse toe van de eventuele substitutie tussen drie mogelijke reacties op de gecreëerde bedreiging:

- verhoging van de defensie-uitgaven;
- diplomatieke escalatie (in de 'uitgaande communicatie' en de 'regeringsverklaringen');
- extra informatie-inwinning over de handelingen en intenties van de tegenpartij.

In zijn somberheid over het gedrag van de 'complexe' pacifisten (hun gedrag zou 'niet meer te onderscheiden zijn van dat van de zgn. militaristen') verliest Tromp in het laatste hoofdstuk uit het oog dat bij ieder niveau van gepercipieerde dreiging (dit dus i.t.t. op ieder tijdstip) de uitgaven van deze groep lager zijn dan die van de militaristen. Zowel de beslissingen t.a.v. de defensie-uitgaven als de diplomatieke esca-